

A szocialista brigád-történetírás és az üzemi krónikairás tapasztalatai Somogy megyében

A honismereti tevékenység — elsősorban a munkahely történeti emlékeinek összegyűjtése — ma már általában ismert és sok helyütt igen népszerű is Somogy megye ipari üzemeiben. A nagy hagyományú ipari üzemekben általánossá vált a gyár, az üzem történetének a megismerése és megismertetése. Gondolok itt az üzemi újságokban, a szakma központi lapjaiban megjelentetett kisebb közleményekre, vagy — különösen egy-egy kerek évforduló alkalmával — a szakavatott üzemtörténészek közreműködésével kiadott üzemtörténeti füzetekre, esetleg monográfiákra. A kisebb hagyománnyal rendelkező, fiatalabb ipari létesítményekben az évfordulók, egy-egy vezető politikus látogatása, külföldi testvérvállalat küldöttségének a megérkezése stb. serkenetheti arra az üzem, a vállalat vezetőit, hogy valamilyen formában összegyűjtessék a történeti dokumentumokat, fényképeket, tárgyi emlékeket stb., s kiállítás vagy album formájában mutassák be. Az ilyen munkák elvégzésére mozgósíthatók a szocialista brigádok.

Az iparvállalatoknál folyó honismereti munka összefogására és szakmai irányítására a Szakszervezetek Somogy megyei Tanácsa, a Látinca Sándor megyei Művelődési Központ üzemi csoportja, valamint — az élelmiszeripari üzemekben — az ÉDOSZ Művelődési Ház vállalkozott. Ezeknek az intézményeknek a közvetítésével jó kapcsolat alakult ki az ipari üzemekben tevékenykedő szakkörök, klubok, honismereti munkát végző KISZ alapszervezetek, szocialista brigádok és a hivatásos helytörténészek között. Ma már nem ritka, hogy az üzemek szakszervezeti bizottságai történelmi előadások megtartására kérik fel a levéltár igazgatóját és levéltárosait, vagy a szocialista brigádok látogatnak el a levéltárba.

A fokozatosan kiépülő személyes kapcsolatok, valamint a honismereti és helytörténeti munka mind nagyobb népszerűsége az iparban dolgozók között, felbátorított bennünket arra, hogy vállaljuk a megye ipari üzemeiben kiírt brigádtörténeti pályázat lebonyolítását. A kiírás anyagi feltételeit és a szervezési munkákat a Látinca Sándor megyei Művelődési Központ üzemi csoportja vállalta, a módszertani segítséget pedig a levéltár nyújtotta.

A szocialista brigádok történetének feldolgozására kiírt pályázattal az volt az elsődleges célunk, hogy *maguk a szocialista brigádok is megismerkedjenek a brigádmozgalom kialakulásának és fejlődésének a történetével, feltárják a saját brigádjuk megalakulásával és tevékenységével kapcsolatos emlékeket, felkeressék volt brigádtársaikat és közös munkával összeállítsák, kis tanulmány formájában maradandóan megörökítsék szűkebb közösségük addigi történetét.*

Másodsorban célunk volt az is, hogy *a munkásság mai életének, mindennapi munkájának olyan elemeit hozzuk felszínre, amelyek — beleértve a brigádnaplókat is — nem kapnak helyet semmilyen írásos dokumentumban, tehát az utókor számára gyakorlatilag elveszettek.*

Harmadsorban pedig *minél nagyobb számban kívántuk bevonni a munkásokat a honismeret gyakorlati munkájába.*

A pályázati kiírásra 90 szocialista brigád igazolta vissza részvételi szándékát, s végül 14 ipari üzem 44 szocialista brigádja küldte be (átlagosan 20 gépelt oldal terjedelmű) pályamunkáit. Legnagyobb számban a Nagyatádi Konzervgyárból érkeztek dolgozatok.

A pályamunkák között szép számmal akadtak olyanok, amelyek lelkes ügybuzgalomról, kitűnő kollektív munkáról tanuskodtak, és valóban olyan emlékeket, apró részleteket hoztak felszínre, amelyek talán csak így voltak megmenthetők az utókor számára. Megjegyzendő — és valószínűleg nem véletlen —, hogy a legrégebben alakult és hosszú idő óta együtt dolgozó, jól összekovácsolódott brigádok pályamunkái voltak a legsikerültebbek és a legértékesebbek.

A pályázat néhány tanulsága:

1. A legaggasztóbb jelenségnek azt tartom, hogy egymástól teljesen eltérő körülmények között dolgozó, helyileg is távoleső üzemek szocialista brigádjai egymással csaknem szó szerint megegyező dolgozatokat küldtek be. Azonos kifejezésmóddal, teljesen megegyező szerkezeti felépítéssel készült pályamunkák ezek. Az utólagos beszélgetésekből kiderült, hogy az ilyen dolgozatokat kizárólagosan a brigádnaplók

bejegyzéseire támaszkodva készítették el. Komoly figyelmeztetés ez, hiszen a brigádnaplók célja a munkáséletmód hű ábrázolása volna. E pályamunkák azonban azt mutatják, hogy mai formájukban csak igen nagy megszorításokkal nevezhetők történeti forrásoknak.

2. A másik figyelmeztető jelenség, hogy önmagukról, ha nem is szándékosan, de mindenképpen torz képet rajzoltak a brigádok: erősen megszépítve, csak az eredményekre — s leggyakrabban csak a számszerű eredményekre — koncentrálnak, irtják meg brigádjuk történetét.

3. A munkáskollektívákat a látszat ellenére sem sikerült maradéktalanul bevonnai a munkába. A szocialista brigádok ugyanis éppen hozzájuk nem méltó módszert találtak ki: brigádjuk történetének a feldolgozását egyszerűen „kiadták albérlésbe”, vagyis vezetőiket, esetleg valamelyik „irodás” szocialista brigádot kérték fel a feladat elvégzésére.

A pályázati felhívást a Latinca Sándor Megyei Művelődési Központ küldte szét. A visszajelzések után levéltáros kollégáimmal közösen elkészítettünk egy módszertani útmutatót, amelyben röviden vázoltuk a pályázati kiírás célját, a tartalmi követelményeket, a feldolgozás formai lehetőségeit, a felhasználható forrásokat és azok kezelésének a módját. Ezen kívül személyes találkozókat is szerveztünk a vállalati dolgozókkal a járási székhelyeken és a nagyobb kaposvári üzemekben, ahol a munka közben felmerült kérdésekre válaszoltunk.

A pályamunkák elbírálását is közösen végeztük. Az első díjat nem adtuk ki, a második helyezést pedig olyan brigádoknak ítéltük, amelyek saját kollektívájukat az egész üzem történeti fejlődésében mutatták be. A második és harmadik helyezettek a kiírt pályadíjat kapták meg, de minden résztvevő brigád emléklapot is kapott.

Az üzemi krónikairó mozgalom csak az utóbbi időben kezd széleskörűen kibontakozni megyénkben. Ma már számos üzemben történtek kezdeményezések az üzemi krónikairó szakkörök szervezésére, közösségek alakulnak az üzemek történeti emlékeinek összegyűjtésére. A szakszervezetek és a vállalatok gazdasági vezetői is támogatják a kibontakozó mozgalmat.

A Kaposvári Hűskombinátban 1972 óta folyamatosan működik az üzemi krónikairó szakkör, azt lehet mondani, hogy ebben az üzemben már hagyománya van a krónikairásnak. A krónikairók szakkörének van egy 4—5 főből álló magja, amely öt év óta megszakítás nélkül együtt dolgozik. Hozzájuk csatlakozott az évek során egy 10—15 fős csoport, melynek tagjai változnak ugyan, de — a gyűjtőmunka jellegéből adódóan — ez nem befolyásolta az eredményt.

Mi tartotta össze ezt a közösséget és hogyan végezhettek folyamatos munkát? Véleményem szerint meghatározó volt, hogy a vállalat igazgatója és szakszervezete mindvégig határozottan támogatta a szakkör munkáját. Csak néhány jellemző példa: a vállalat igazgatója engedélyezte a szakkör témavezetőinek, hogy szombati munkanapjukon a krónikairással foglalkozzanak, az elvégzett munkát pedig folyamatosan ellenőrizte, időnként beszámoltatta a szakkörvezetőket az elvégzett munkáról, vagy pedig magához kérte az elkészített anyagot. Ezen túlmenően, állandó kapcsolat volt az EDOSZ Művelődési Ház és a vállalat igazgatója között. A művelődési ház ugyanis tiszteletdíjas szakkörvezető alkalmazásával segítette a szakmai irányítást. Óriási vonzerőt és összetartó erőt jelentett az, hogy a szakkör összegyűjtött anyagát (fénykép, statisztika, termékcímke-gyűjtemény, történeti dokumentum stb.) gyakran felhasználták a vállalatnál rendezett kiállításokhoz vagy vetélkedőkhöz. Nem mellékes az sem, hogy a szakkör tagjai egy szocialista brigádban és hasonló munkakörben dolgoznak.

A munka megszervezése öt évvel ezelőtt indult meg, s az első év azzal telt el, hogyhogy a szakkör tagjai megismerkedtek az üzemmel. Erre azért is szükség volt, mivel frissen alakult vállalatról volt szó. Még ugyanebben az évben megtanulták a vállalat történetére vonatkozó dokumentumok, a napi események rögzítéséhez is szükséges sajtó- és nyomtatványanyag gyűjtésének, valamint az eseménynapló vezetésének a technikáját. A krónikairó szakkör munkájának lényegét egyébként ma is ez adja. Viszont ennek a munkának a megszervezése volt egyben a legnehezebb feladat. Meg kellett változtatni azt a helytelen szemléletet, hogy a krónikairás egyenlő a vállalat történetének a megírásával.

A Kaposvári Húskombinát krónikája három fő részből áll:

Az első a témakörönként vezetett eseménynapló, amely négy témakört tartalmaz: politikai és társadalmi élet; gazdasági helyzet; kulturális és sportélet; szociális, népmozgalmi és egészségügyi helyzet. Minden témának felelőse van, az ő feladatuk, hogy irányítsák és ellenőrizzék annak a néhány embernek a munkáját, akik az adott téma kisebb egységeivel foglalkoznak. Az eseménynaplót elég szűkszavúan, csupán a tények rögzítésére vezetjük.

A második részben az éves összefoglalókat készítjük el. Itt lehetőség nyílik arra, hogy az eseménynaplóban csak pár szóval rögzített tényeket kibővítsék, magyarázatot fűzzenek hozzájuk.

A harmadik rész az ún. dokumentumgyűjtemény. Itt kap helyet minden olyan anyag, ami egy iratgyűjtőben elér: régi irat, oklevél, fényképek, prospektusok, vállalati kiadványok, termékcímkék stb. Ugyanitt helyezük el külön dossziében a vállalatról megjelent újságcikkeket. Nagy előszeretettel vadásszák a szakkör tagjai a régmúlt idők emlékeit. Külön meg kell említenem a magnó felhasználásával készített visszaemlékezéseket. Jelenleg ezt a dokumentumtípust is itt helyezük el, mégpedig legépelve. Ezzel természetesen veszít az értékéből, mivel az adatközlő hangját így nem tudjuk megőrizni, de a jelenlegi technika mellett a magnetofonszalagokat hosszabb távon nem tudjuk megőrizni.

Az üzemi honismereti munkában, ezen belül a krónikairó szakkör munkájában a lehetőségekhez mérten fizikai dolgozók is részt vesznek. Ők különösen sok segítséget tudnak nyújtani a kulturális, politikai és társadalmi események rögzítésében és a dokumentumok összegyűjtésében is.

A brigádtörténetíró pályázat és az üzemi krónikairás itt felsorolt szép eredményei csak példák a megyénk ipari üzemeiben folyó honismereti tevékenységre. Meggyőződésünk, hogy nagyobb eredménnyel lehetne bevonnani ebbe a munkába az ipari munkásságot, ha rendszeres és szervezett irányítás érvényesülne.

Huller Gyula:

Az üzemtörténeti munka szakszervezeti segítése Veszprém megyében

Nemrégiben egy amatőr kutatónk feltárta, hogy 1950 óta megyénkben 330 üzemtörténeti munka látott napvilágot. 1972-től 1978 végéig a megyei pályázatra 31 művet nyújtottak be. Ezen kívül még vagy 10 munka íródott. Így az 1950-et követő húsz év átlagában évenként 14 munkával gyarapodtunk. Ha hitelt adunk kutatónk megállapításának és utánaszámolunk, akkor azt állapíthatjuk meg, hogy a termékenység csökkent.

A mozgalom eredményeit természetesen nem a dolgozatók számával mérjük. A példát annak érzékeltetésére mutattam be, hogy üzemtörténet-írás megyénkben korábban is létezett. 1962-től pedig a honismereti mozgalomban találta meg patrónusát. Önálló szervezeti keretekkel 1971—1972 óta rendelkezik. Fejlődése azóta töretlen, szinte robbanásszerű. Olyannyira gazdag, hogy valamennyi tényezőjét lehetetlen áttekinteni.

E fejlődés fő okai a minden korábbinál kedvezőbb társadalmi feltételekben, az emberek nagyobb aktivitásában és a politikai irányítás magasabb színvonalában találhatók. Ez utóbbit szeretném először elemezni.

A honismereti mozgalom korábbi tevékenysége számos tapasztalattal szolgált. Például: az értelmiség és fiatalok jelentős tömegét tudta állandóan bővülő mértékben mozgósítani. Eredményei — helytörténeti munkák, gyűjtemények, községi vagy városi kiállítások — széles körben tiszteletet ébresztettek, megbecsülést váltottak ki. Egy idő után azonban a résztvevők növekvő száma, kutatási irányultsága és a részük-ről elvárt társadalmi támogatás csökkenése tünő volta között ellentmondás keletkezett. Ezt csak úgy tudjuk feloldani, ha meghatározzuk a mozgalom pontos helyét a társadalmi-politikai életben; kézzelfogható hasznát a különböző közösségek számára. A megyei pártbizottság illetékes testülete ezt a feladatot elvégezte. Elemzése és állásfoglalása nyomán világossá vált a honismereti mozgalom helye és jelentősége az ideológiai-politikai munka egészében, a község- és várospolitikában, a helyi közéletben.